

(2) 22

p.p. 1-13

(1)
[0]

12-13
928.
K44/2

K44/2
Ser. 22
1-63

AM/10/2

K44/2

Zwine,
[Zwine musidzana a funzwa]
u swika a tsi vha mmeja vhana.

S. M. Dzihani

P. O. Sibasa

Twine' musidzana wa Venda a funzwa.

I.

Musidzanyana

U bva kha minwaha 5 — 13.

Musidzanyana wa minwaha mitanu u vho kona u losha. U a divha vhathu vha mudzi wahawe. Vhathu vha mudzi u a vha losha. Na hone vhakeli' vhawe vha simesa u mu laya uri a loshe vhathu. a vuse vhathu vhothe. U lwiwa u khottha vhathu. A sa losha huffi: "ndi damba-u - losha." U khottha na u losha ndi yone pfunzo ya nwananyana.

U funzedzwa u swiela na u shula. A tshi swika kha iwaha wa vhufumi, u fanela u vha a tshi vho kona u reda khuni na u lika. U a swiela, a shula, a ya mulamboni a ka madi, u a tanzwa dzikhali na dziphetho.

U funzwa u tanganedza na u swilela vhaeni. U takalela zwenzezi.

U a funzwa na u tohola na u sinda.

Masiari vhasidzana vha si'na mushumo u do vha vbona vha tshi sinda mavu, kana vha tshi lika matope. Huiwe vha tshi kata ndode, kana vha tshi tsida mitsedu ndilani. Kana vha tshi shula mita ya mulamboni na khali' dza zwidindi. U do wana vho 'ten zwi swilela vha tshi tama u shuma.

[U bva madekwana u swika duvha li tshi kovhela vhasidzana vho ten fara khakhathi a vha aweli. U bva

kha mushumo u dzhena kha mushumo. di tshi
kohlala vha ita khule na ngano. Arali vha
tshi funa u swathana vha do swathana
li sa athu u swifhala. na hone a
vha swathani na vhatukana. na kha
zwothe vha tamba nga tshavho.

mutukana arali a wana vhasidzana
a tama uri a tambe navho, a vha
nga mu pandeli vha do imba luimbo
phedzi a shavha nga ethe; a tshi bfa
vha tshi ri:-

ndole-ndole! Lhitamba na vhasidzana ndole-ndole! Lhitamba na vhasidzana!

ndole-ndole! ~~ndole-ndole!~~ Lhitamba na vhasidzana
Lhitamba na vhasidzana!

ndo-le-ndole!

Lhitamba-na-vhasidzana.

ndi uri; mutukana ndali-ndali vukati
ka vhasidzana. mutukana a nga si
vhuye a ima u mho di-di shonela
a tuwa. Mikumbulo yavho i-a
diphiza vhe vhothe. Vho takalela u
shuma na u tamba na uimba na
u tshina na u ita thai na khobe na
ndode na mitsedu. Duvha li kohlala
vha kha di tama u shuma, na
u tamba. Vha divha u takala.

Vhasidzanyana vha minwaha 10 - 13.

Vhasidzanyana vha murole uyv vha ppi ndi goma-thanga. Vhasadzi na vha ke gulu vha ruma vherha u kopfda thanga. Vha^(ri) nke deleni thanga kke gulu ndi do ni fha madamu. "Phone vha takalala nga maanda vha ri nangoho vha do newa madamu. ha mulamboni vha ke gulu vha di-ralo vha ri "nkelemi madi vha ke gulu ndi do ni fha madamu." vha mbo di fuluphela ngaurdo. Vha ri madamu a do bova nga u rumiwa nga vhatshu vha hulwane. Huiwe vha uhuya vha di-thothonisa ~~the~~ madamu nga tshitondovhe vha tshi itela uri vha bu madamu.

Huiwe vha kalaha vha amba vha ri: Loshani, idani ndi tunge madamu uri a aluwe. Phone vha mbo di tenda ngauri a vha athu u thanga. Vha di ri: khamusi ndi zwone.

Ndi elelwa muiwe mukalaha wa mudi wahashu we vhatukana na vhasidzanyana ro vha ri tshi mu ofha nga maanda. Ene o vha a tshi ri kha rine vhatukana, idani ni loshe. Ra gidima ra gwadama nga magona ra losha nga u tetemela. U do amba a ri: ndi nne a hanaho a tshi rumiwa nga mme. Ri do tetemela, ra tetemela ra ri: Rine ri a tenda u rumiwa nga vho-vameashu. A ri arali nda ppa uri muiwe u hone wa tshipimbi ndi do mu viya nga kanga. U do dovha a amba na vhasidzanyana a ri: idani ndi tunge

madamu, kana idani ndi fare madamu uri a
tawhanye u tunga.

manwe mapungo kaphu e nda vhone.

Vhasidzanyana vho toa mulamboni tshisimani
vha swika vha katulula tshitondorhe
vha di thothonisa madamu. Vha tshi
pfa u thothoniwa, vha di veta-veta,
vha filimba dzikhana nga nala vha
bvisa na malofha. Vha zhamba, vha
lila; vha hulwane vha tshi ya vha
wana uri vhana vho didodza khana
dzavho nga tshitondorhe. Vha tshi vha
vhudzisa uri vho zwi itelani vhone vha
hi, ro itela uri ri tunge madamu.
Na hone vho-mugede vha na madamu.
Khamusi muwe o vha tshutshudza vhone
vho mho zwi tshela, ngauri maano avho
a tsee matuku.

Phalaphathwa. 14 - 16 mirwaha.

Phalaphathwa ndi vhasidzanyana vha
re na madamu. Vho tungahi madamu
vha pfi ndi phalaphathwa. Vhenevha
ndi vhone vha fanelaho u tshimbila
ndila - ndila, vha si xedziwe. Ngauri
na vhone a vha a thw u falukanya
tshi re tshone.

Shungamamu. 17 - 18

Shungamamu ndi vhasidzanyana vha re tshini
na u vha khomba, vha re tshini na u
hula. Shano ndi hone hune vhasidzanyana
vha ima manangoni wa khombo. Ngauri
na vhonevha a vha divhi tshi re tshone.

Vha funa u 'ton dededzwa zwa vhudzi-vhudzi.
 Vha dzula na vhatu-vhatu, vha do vha
 vhatu-vhatu, vha dzula na vha xedzi vha
 a tohinyala mihumbulomi na kutshilele.
 Madada mahulu o vha ingamelaho ndi:
 (1) U kwerha. (2) U kanda madamu. (3) U
 davhula.

1. U kwerha.

(Khamusi ndi maitle a vharwana).

Aya maitle a u kokodza mivhili a si
 Lhivenda. Ndi maitle mavhi a vhatu
 uharwe vha no pfi vha kwerho mutupo
 wawho. Vha tshi ana vha ri: Lhidahi.
 Ndi vha Ngwenani ya phanda ha ha
 makuya. Lushaka ulu, maitle alwo ono
 dzhena kha Vhavenda vhanzhi. Vha a
 kokodza mivhili yavho hu pfi ndi u itela
 vhanu uri vha fare. Hupha muthu o
 vhumbewa o naka zwinu u di - vhiphiselani?
 ndi vhu gala - de vhu sa vho niwi? Na hone
 kezwi zwi funzedza vhana vhudabedaba
 na u xela. Vha vbulaya milemalema vha ita
 mishonga ya u dodza mivhili vha tshi kokodza.

2. U kanda madamu.

Madamu a tshi hula a a tinalala sa
 nanga dza kholoro. Zwinu vha vhudziwa
 uri a fanela u sukiswa. Hone vha do
 kunga vhatukana uri vha vha suke
 madamu. Vhatukana - tshithannga.
 Hapha, ndi u toda u xela, ngauri khepha
 vha sa sukani nga tsha-vhasidzana?
 Ndi kuitele kwa u vhipha. Hone

vhana vha tshesaho mitani ya vho-mmeawho, vha londaho maitete a vhudzi a mitani ya kavho, vhone vha nga si dzhene kha tshika dza urali. madamu a sukwa uri a shume mini? Ndi hone u thoma ka nyemulo ya matz.

3. U davhula:-

Maphungo a u davhula a a ditanzila nga othe zwauri ndi maitete o bvaho kha lunwe lushaka. Vhahulwane vha zwi divhesaho vha ri a si tshivenda. nne maitete a Vhavenda a hone a no landulela Vhavenda. U davhula hu itwa nga vhasidzana na vhatannga. Muthannga u patisa musidzana tshitungulo nga marumbi. Muthannga u undela tshika dzawe henefho kha tswaro dza musidzana. Ndi vhupongwe, ngauri na zwiifuwo na zwidodo a zwi iti ndila yeneyo. tshifuwo tshiduna tshi tshi ya kha tshisadzi tshi mbo di ita mulayo we tsha itelwa wone, wa u beba. Vhatei vha zwi vha tshi imbelwa vhusani vha buliswa (u funa) vhadavhu. Zwenezwi a zwi itwi nga vhasadzi. Ndi vhasidzana vha kulwan vha tshi ita kha vhatuku vha tshi humbela dzithungu dza vhatuka, vha rengisa vhana vha vhaiwe. Mutei u funiswa mudashu nga khomba khulwane.

A si Tshivenda:-

(1) Sungu:- Vhacidzana vha tshwa mikhili nga kupanga.
 a pi kha ~~khathabine~~ kulwheleleke 'twati'.
 a si Tshivenda' ndi maitete a Vhathabine,
 maguvhu. Vhathu vhanzhi vho no dzhena
 khazwo. Tshitungulo tshi vhadwa nga liphanga.
 (3) ndi u nakashuni!

(2) U kwevhai:- ndi u kokodza thungo na thanga kha
 vhudzimu - tshisadzi, ha vhuya ha
 sala ho 'ton membelela. na hene ha
 pi zwiitela u takadza vhanza,
 ndi vhapombwe. na zwane zwilevheleke
 zweneswo zwi vhenwa nga nnyi. ndi
 vhudede - de ha u di vhihisa na
 u di - todela malwadze na u nukha.

U davhula:- ndi maitete mavhi-mavhi. munna u
 vha tshitungulo tshawe kha tswaro
 dza musidzana kana musadzi a pata
 nga zvirumbi, munna a mundela ila
 mben ya u heba iwana. ndi u
 vhlaha ngauri a hu nga vhi na
 iwana na hene a hu nga vheni
 muthu uri ho rundelwa. mben hei
 yo itelwa u vhumbe iwana zwino
 yo shelwa phasi. A si Tshivenda vha-
 kalaka na vhanwe vhatu vha kale
 a vha zwi divhi. Zwifundiso zwa
 tangana tshidema na tshisadzi zwi
 ita iwana kana vhana. muthu-ha,
 a si Tshivenda. Vhenda kale vho lalana
 ngauri a vho ngo divha tshika kedzi.
 Zwino vhatu vha fa sa nzie. Kale
 muthavhanga na musidzana a vha boali.

vhathu vha shaya mbeho nga enea maitile.
 muthannga na musidzana vho vkingaho vho
 takala vha ita mbeho ya takalaho.

(4) mukwasha u lala na musidzana ka makhulu:-

muvenda' na lini ka ngo thoma a vhuya a
 ya u sela musidzana nga ene mune. Hu ya
 uhahulwane na hone na ene a nga ya
 fiedzi ka ngo tshimbila e ethe. Muvenda
 vhuwena ka ngo lala na musidzana, vha
 ri ndi tshigwaha. A si tshivenda'.

(5) Malombo a si tshivenda:-

malombo a si tshivenda. malombo ndi a tshi
 tshigwasha'. ndi maitile a vhalembethu.
 ndi tshikalanga, na luambo lwazwo
 ndi Lukalanga. Po aluwa ri se zwi vho ni
 u nga ri tshi zwi vho na zwi no.
 mbalo ledzi 1 — 5. ndi zwithu zwa u
 pembwa fiedzi. Vha italo zwenegwo a
 vha penyoki vhu pembwe.

(1) Vhanna na murundu:-

Ulu luimbo na namusi Venda' a lu athu u
 kunda Vhavenda' ngauri a si luimbo-
 imbo. ndi lu u vhada mitonyo. Vhanna
 vha tshi imba luone vha 'ton tungufhala
 vha teketela vhasidzi. sa vhone vho
 vha rumako u vhada mitonyo.

Muthu o vhumbiwa zwashudi' a newa
 mirado yotho, na wone mutonyo wo tondwa
 wa vha na vhudzulo hawo. Twino vhatu
 rola zwickethe vha tshela u ri mutonyo
 u sale khagala. Twi vha vha hani!

22

uri nahela-fhi? Vha a zwi kondelela uho vhaive
vha tala fa nga u tshewa. Vha kondelela uri
vha do kona u pondewa.

muwenda we a thoma u dzhena khatzwo
ndi khosi makhado we a zwi vhoona ha
malume khaladz; a mmeawe muugedzi
(Roodeval) na hone a fhurea nge vhana
vha ri wa fhepha ri do u lwela wa
vha khosi hu lue Davhana a pfanaho
na vhosadz; u phirisa vhanua. ndi wa
~~ta~~ lushaka lwa Ngelele. Mhiliwi ho
fhepha vhana vha Shikalange mashaka
na makhado nga 1913 ho ruba vhana
vhabhili vha khosi mphaphuli:
shikhudo na shitwamilomoni.
na shipako wa lushaka lwa shivhase
khotimunene. A si shivenda. Mwendu
harubi. Hu ruba xhosa, musuthu na mutungane mabaka.

(2) Gramophone Records (1935) :-

(~~2036~~ La dzinyimbo).

① Ganamani ri ni lala.

(2) Vho shivhase vha na liwa nga mutana.

(3) Jeele ndi a kuma ndi nga mbongola.

i kumela u dia tladzi.

(4) Na pfa kokoko ni songo shavha,

ndi iwana washu ro heba rothe.

Vheani dzhasi lenefho ni si kande iwana.

Dzhenani zwanu ndi lenefano.

Vhana vha bebwaho zwiine vha do ri ndi
maitete a shivenda. Ngeno zwi zwithu
zwe muine muthu a pfana na ~~makhamo~~
vha Gramophone Co; vhone ngauri a vha
pfi shivenda vha tala tshelide fhedzi; vhe
mho di tendele u rola nyimbo dzawe.

Hlegi zwithu ndi u pfulusa Tshivenda' vhubuloni
 ka tsho. mirwahani i daho Tshivenda' tshi
 uho do wanala tshi uho shubi la vhubombwe.
 maitete mavhi a vhubya Venda na vhatu
 uha uho ita zwavho.

Hee! Khombo kha lushaka lwa Vhavenda'!

ndi mini matanza o tanziwaho nga
 djiwe tshaka Venda u tshi' rola
 wa ita zwone nguvho dza u tonga
 ngadzo. U di-tamelani nga tshika
 dza djiwe tshaka. Wo popula hani?

1. Vharwana vho tanza u kwevha.

Iwe u a tanganedza.

2. Vhaguvho vho tanza u dabhula,

Iwe u a zwi tanganedza.

3. Vhathavhine' vho tanza murundu

Iwe u a zwi tama.

4. Vho tanza sungwi.

Iwe u a zwi dshena.

5. Vhakalanga vho tanza malombo

Iwe uri zwithu-zwithu.

6. Vhananyana vha Venda vha a taha

a vha tsho vhingwa nga mulayo.

Ndi one matanza haye a tshinyadzaho
 shango la Venda'. Hlegi zwi vho vbonwa
 na misanda. 'nthu'!

ndi matanza - de, ha-ye!

(Vhala u vhingwa muselwa).

Khomba na vhusha:-

Nwanamnyana o dzula o laiwa u pfi musi
 une wa tamba (wa vbona nwedzi) u lile ~~u~~
 sa do holephala. Zwino nangoho o vbona ~~zoo~~
 nwedzi u do lila. U la mukomana kha ene
 kana musadzi u do amba nae, a ~~mu~~ ^{sumbedga.}
~~mu~~ ~~zumba~~
 Honyu u do ~~mu~~ dzumba. ~~zoo~~ Vhasadzi
 vha do rambwa vhothe - vhothe na vhothei
 vha kale vha no pfi dzipfunzi ha pfi "nwana
 o sema vhasadzi."

Hu do kuwanganelwa musanda nga
 madekwana. Vhasadzi vhothe na vha ke gulu,
 dzipfunzi na vhone vhothei, vha no ya u
 imbelwa. Vha do laxwa - ha:

~~U Mapha Mutei:-~~
~~Vha, roba, muthelwa na bindamutei na~~
~~qutqutqut qha tanganya na qapfu da~~
~~vha panga u dodga kha qianapungo~~
~~zoo qha muthelwa wa muthelwa.~~

duimbo lune vha imba
vha tchi gonya musanda:-

Key F.

Lululu, lu lu lu lu lu.
 Lululu, ndi a dawho ngeyo. (Khomba).
 Shi lali nnda ndi ndothe.

luimbo holu lu amba uri zwind u vho do dimwa
nga vhanwe vhothu. Vha do ri vha a davo nduni
yawe ene a haneha. A si goi tendelele, a ime
a vhe musidzana.

U lafha ~~khomb~~ khomba mutei:-

Vhasadzi na vhaqegulu na pfunzi na vhati,
vha do swika musanda. Ho no di todwa taidongo,
thuthulwa, bindamutshi, na burhundi zwa
tanganywa muthu a kona u fhandula mutei
na tshunwaunwane tsho dala bwere la
burhundi. U fhandula mutei, — vha amba
u rola burhundi muthu a ita ludodoma,
mutalo mutwuku nga muine, ula mutei
o navho milenzhe o dgula. Ha taliwa u
hwa mukomboni u ya thohoni, u hwa murahu
u ya thohoni. ~~u hwa~~ mishonga yo salaho
yo tanganywaho wa i do nga matsheloni-tsheloni,
vhati vha dzhena madimi mulamboni u kama.
Vhati vha dgula vha levhela hune mulambo wa
hwa, mishonga i do shelwa nga ntho ~~ha~~
~~mulambo~~ mulambo ya elala ngei khavho.

luimbo lwa ndayo khulu:-

Vha imba vha tahi tahina vhateti vhe vhateti

vhe ~~gawama~~. Vha imba vha ri:-

U Sima: 1. Hee ~~munyadziwa~~ wee!

U brumela: 2. Likwa.

Sim. 1. Nandi munyadziwa wee!

Br. 2. Likwa.

Sim. 1. U songo tamba^{nga} nnyo!

Br. 2. Likwa.

Sim. 1. Kani u na inwe nduni!

Br. 2. Likwa.

Sim. 1. Dize ndi ya mupfundelo!

Br. 2. Likwa.

Holu luimbo vha eletschedza muteti uri a songo vhuya a tambisa muvhili wawe. ngauri aralo u do di lila ~~nyadziwa~~ musi wa mbingano, a tahi do ya vhuhadzi a sina tshitemba. ~~U tahi do~~ nyadziwa nga maonda' auli a sa di londote. Vha vhingwaho na tshitemba tahi sina buli na lukunda lutehena ndi vhone vha pfiko ndi vhana vha Venda. Ndi vhana-vhana. ndi vhatu-vhatu. Hone a songo di londaho u nyadziwa a pfisa mare a pfi ndi thumbudzi a imbiwa madavhani na huiwe hone vha tama u imba. Nako zwi songo nako u imbe muthu, na ene a nga si ite tshithu. zwi a ila u pfi musidzana wa Muvenda o ita muthu wa Shokela e mutani wa mmeawe, na hone utshinyana na vhatu ndi zwithu zwi nengisalo. Venda a longo diha tshika ledzi.

Maswhangorhule:-

① ① muteti u do dziva vhutoko' ha kholomo.

U dōdōwa murhili wōthe na thōho a kōna u
 sushā nga thumbeu a dghena madini sa
 nowa. U do dzula madini. U itelwa mifunzha
 ya mahatei i. mhwandamedzwa madini ya
 vhewa kha thōho ya mutei. Vhala vha
~~the~~ dziffunzi vha fara mabala vha mu
 rwela madi a mu hasha thungo dzotte.
 magahelo a mu hasha a kōnya na mato
 madi a dghena molomoni na ndavheni.
 Ndi mutambo fhedzi.

② Vho vhuya hayani khoroni vhasadzi vha
 do imisela zwanda nntsha. mutei u do
 kanda a tshimbila nga ngomu zwandani.
 Arali mudaba wa vhatu u muleppu u do
 tshimbila u dika a thaphudze. A tshi
 tea vha vhupeleloni ha mudaba vha do
 mu dgumba uri a si vho niwe nga
 vhatu. ndi mutambo fhedzi.

1. Vhatei:-

1. Vhatei ndi khomba nntwa dzi
 thomako u kama madini. Vha kama lina.

2. ~~the~~

2. Dfunzi:-

ndi vhatu vho no kōmako vha
 dovhalo u kama, vha tshi funza vhatu
 vhaswa vhone vha a kama - vho sa vha
 vhatu.

3. Khwakhwatleli:-

Havha ndi khomba a vha tshi dghena
 madini u kama. Vha do mulewloni vha
 dzula unda, ha kama vhatu vhaswa
~~na~~ pfunzi dzavho. Vhatu vha vhone
 muthu a tshi da vha a lila, vhe:-

Ih - i - i - i, Ih - i - i - i, Ih - i - i - i.

U dāvula

U dāvula a si maitela a Venda ngauri
 vhalalaha vha kale a vha goi divhi. ndi
 maitela o wanalaho kha dginwe tshaka.
 Vhavenda vha kamuka nga maanda
 vha tshi pfa uri "ke xo tabotse mphe siki"
 Hu tshi amba muthu wa musadzi kha
 vha vhauna. ndi thoni khulu Venda.
 Honoho u dāvula vhasidzana vha
 khomba mntwa vha a funiswa vhatuka
 ka pfi a ambhe mudavhu' ane a funa.
 Twino mudavhu' onoyo ndi wa u pata
 tshitungulo taha mutuka nga tswaru dzawe
 mutuka uyu u shela ila mbeni yawe
 kenepho. Urali tsho vha tshi tshone
 tshivenda' ndi musisi mulayo wa u
 vhingwa va tshitemba tshi tshona
 tshi sina buli u songo vheva;
 nga kha tshaka dzi itaho zwenegwi
 hu tshinyala, vhananzana vhanzhi.
 U tshinyala ri thonwa u goi wana
 kha vhana vha vhatendi. Segwi
 ndi thoni khulu. Vhatendi vha
 divhako, vho vha vho fanela u sa
 dzhena kha tshika mmbi dza urali.
 Muthu a dāvulaho u ita bulayo
 la u vhipha ngauri zila gwine' a
 brisela kha tswaro dza musidzana
 kana musadzi ndi mhebo ye a i
 pwatukanya. U nga muthu a no
 kuya mbeni, o fanela uri a i
 gohele tsimani i mele i aluwe i
 pakate mainwe mavhele. ndi muloi.

(Khala Vha-Heberu 13, 4). Shangoni
 lothe la Venda musidzana kana musadzi
 u tshimbila nga u funa. A hu tshipisi
 muthu ndilani sa zwire kha mainwe
 mashango. Vhavenda vha hulisana,
 na u hulisa vhatshu vhothe. Maitele
 mavhi ane dginwe tshadza tshila ngao
 a kha u 'ton diswa nga vhané vha
 vhuva Venda nazwo.

Thupha muvenda na hone ^{ka vhomakhulu} ~~maridzi~~
~~thovha~~ o vha a sa yi nga
 ethe. Naho o ya nga ethe o vha a
 sa ambi na musadzi wawe.

Aya maitele vho dgula vha tshi'a
 funa. Muthu naho o vhingha kango
 tshanya o newe musebo wawe u
 swikela tshiphinga tsho vhevaho
 nga vhahebi.

U ambisa musidzana - u mala na u vbinga.

Musady ~~ndi~~ wa luhaka. U ~~todiwa~~ nga vshelbi, ndi
 vhone' vha vhanaho ka fanelaho u lva musidzana
 ane' a do vha musadyi wa iwana wawho. Tshine'
 vha sedza ndi uri musidzana a vha wa muta
 wa vhathu - vhathu. Hune' na iwananyana u do
 vha muthu - muthu, kana iwana - iwana. Wa
 vhathu vha shumaho, vha takalelaho vhaeni
 vha sa dzimi vha sa silingi, vha sa tshwi. Vha
 mutupo u dihwaho.

Khotsi a mutuka u ruma muthu
 kha khotsia musidzana ~~na~~ u humbela uri vha
 mu pakatedzesho gofwani. U na iwana wawe wa
 mutuka ane' a funa a tshi do ita vhutama na
 iwananyana wawho. Arali vho zwi tenda vha
 do amba na iwana wawho, ene a losha; ndi hone
 zwo fhela. Ene u do humbela ndila a yo hanella
 mune wawe maphungo ayo. A tshi swika u vhidza
 vhané' vha nndu vhalá vho mu rumaho a
 vha ~~mutupo~~ zwa lwendo lwawe na u tenda
 ka musidzana. a losha. Vhothe vha losha
 vha kumedzana ngatshavho. Khotsi u do ri ndi
 zwane ri fanela u toolola.

Luambiso.

Ho fhela ~~musi~~ ^{musi} murthihi kana maduwanyana,
 hu rumiwa vhathu vharhili na luambiso.

Musika ~~musi~~ ^{minya} kana ungu ndi u thovha mulombo
 wa khotsia iwana.

mbudzi ya u thivha mulomo wa mnea iwana.
Vhulungu ka musidzana. Vhenevha vha swika ka
 vhomakhulu nga madekwana, vha do dzula
 khoroni, musi vho vha vbona vha do amba na

hu dzhena vhasidzana u rola dzindilwana, vha do nea v~~h~~akwasha madi a u tamba gwanda, vha kona u nakulela mikonde kha tshiselwana ila yo siwaho nga v~~h~~akwasha. Ndi makokosha. musidzana mukulwane u do kanzwa vhanwe vhothe a vha inga na muroho vha la. makokosha a liwa nga vhasidzana vhothe, a sa liho ndi u~~h~~a musidzana mune wa v~~h~~akwasha.

Vho phedza zwino hu vhidziwa muthu a ne' vha dzhenisa thundu yavo nga, u pfi ndi nendila. Ene o da vha do losha vha kona uri. Ro rumiwa nga v~~h~~akulwane u disa thundu iyi ya luambiso

mulomo wa khoti = ndi ngu.

mulomo wa mme = ndi mbudzi.

musidzana = v~~h~~ulungu.

Nendila u do zwi sumela vhomakhulu. Arali khoti a ri thi edanyiji na musadzi, v~~h~~akwasha vha do dooha vha huma vha v~~h~~uya na iwe mbudzi. U edanyiji zwi amba uri, vha tshi disa tshithu tsha wa munna vha songo disa musi muthi na tsha wa musadzi. Vha phambanye ma~~h~~uwa a u disa. Vho v~~h~~uya nateho vha do di nea nendila a sumela kha vhomakhulu. U a dooha a v~~h~~uisa maipfi a ri vhomakhulu vho tenda, arali vho tenda, arali mbilallo i hone vha v~~h~~udza ene.

U resha v~~h~~akwasha.

Makhulu-tshinna a nga da a reshana

na vha kwasha. Wa musadzi u do shavha u
 da phanda ha vha kwasha. Vha bvisa
 mbudzi ya masimntshavhe, ndi hone a
 tshi kona u da phanda ha vha kwasha
 o loshana navho a kona u vhudzisona
 navho mitakalele ya hayani havho.
 ngavhuya u do losha a bva zwane.
 Ha dzhena vhasidzana uri vha dzule
 na vho. Musidzana mune wa vha kwasha,
 u a da na vhanwe vhasidzana, hone
 ene ha ambisi u dzula o kurumela a
 sa vheniwi o dzula nga murahu ha
 vhanwe.

Vhakhwasha vha funa u tuwa.

musi vha kwasha vha tshi vho funa
 u tuwa, vha ruma vhasidzana vha
 u vhidza vrendela, one o da vha do
 mu vhudza uri vha funa u humela
 hayani, zwinno ene nga a vha onesele
 ha vhomakulu. It a isa maippi a
 vha kwasha ha vhomakulu, vho tenda
 u do di dovha a da a vha vhudza.
 makulu-tshina u a xa a oncsana
 navho. Vhasidzan a zwinno vha a
 vha bvisa vho fara dzithonga dzavho.
 Vho no vha phirisa kharoni vha do
 dzula phasi vha ri vha rengulule
 dzila thonga. Vho bvisa tshithu,
 mudali, vholungu kana khambana ya
 fala, vha a vha vha thongu dzavho,
 vho kundwa tshithu dzi a sala vha
 dzi rengulula nga luwe lwendo vha
 tshi do dovha vha da.

Mumalo

Vhakwasha vhavhili vha disa kholomo
dza u mala, ndi kholomo thann-na-
nthihi, kana thann-na-tharu.

Dzi fhelekedzwa nga dingamelo la makhulu,
ndi musuka miraru ya malenhe kana ungu,
u i makhulu a kore u da a ingamele
kholomo dangani.

Thamu ya u pinga kholomo, — ndi
musuka muthihi.

Mleado ya u vha danga, — ya u
rema matanzwa a danga kholomo dzi
sa do taha, — ndi mbudzi nthihi.

Dufhanga na khada lwa u via, musi
vha tshi funa u thava kana yo fa, —
ndi musuka muthihi.

Vhakwasha unga vha tshi dzhera
lo swiphala nga madekwana, vha ri
u swika kholomo dza ima vandani.
Ha bva vhatu vha mudina khaladzi
a musidzana arali e kore hayani, vha
khadela kholomo dangani vha valela
tewinga.

Nga matsheloni - tsheloni, vhasidzana vho
no mbo disa madi a u tambedza vhalo
vhakwaha. Vha' losha a vha vuwi vha
a tengwa, vha kona u vuwa. Vha tamba
khopheni. Zwino hu si kale vha newa
madi a u tamba zwanza, ndilwana
ya mikonde yo thophelwako ye 'tshwi'
yo no mbo vheva. Vhasidzana vha losha
vha bva, ~~vha newa vhasidzana vha~~
vhakwasha vha salza vha

tahi la mikonde. Vho fura vha do hotola
 khole uri vha pfiwe nga vhasidzana,
 vha kumela. Vhasidzana vha do da vha
 rola ndilwana vha likulela makokosha
 tshiseloni. Vho vha tambedza, vha dzula
 khasi vha losha. Musidzana muhulwane
 u rola tshiselu tsha makokosha a
 tahi vhea kha marambi awe, a
 iwata a tahi kangwa vhalu vhanwe
 c inga muroho kha mukanzwo kana
 nama.

U sumela kholomo.

Vho no la vhakwasha vha ruma
 vhasidzana uri vha vhidze nendila.
 O da vha mu sumela kholomo.
 Vhomakhulu vho no gwi pfa zwathe,
 vha iswa dangani u sumbedzwa
 kholomo. U vho na mivhala na u
 vhudzwa madzina adzo. Twino dzi
 a bva na vhalisa. Vha tahi vho
 funa u tuwa vha di ton onselwa,
 nga nendila vha kona u buiswa
 nga vhasidzana. Thonga dzavho dzi
 di ton rengwa nga tshithu.

mukovhe wa nendila.

Nendila ndi wa u la voho arali ho
 thavhiwa mbudzi, kana ngu ha
 vhomakhulu, raho ho thavhiwa
 kholomo tshawe ndi u newa
 lone roho. Ndi wone mukovhe wawe.

Tshielo tsha masenga da tsha zwanda.

Vhakhwasha vha a da ha vhomakhulu u
rola tshielo tsha musidzana tsha masenga.
Arali e musidzana wa thungu - mamu, ndi
tshielo tsha thumula - mutate. Vha ela
nga ludzi kana nga lukunda. Vha do
ela na tohanda. Ho' dzingwa vha do da
naho vha mu renga a vuwa a tshi ambora
nga matsheloni.

Tshitundo tsha makhulu.

Hu na ndala makhulu u ruma muthu,
— nendila uri musidzana u a fa
nga ndala. Mukwasha a nga isa
kholomo a ri ndi tshitundo na mbudzi
ya muroho wa u sepha ngawo. Hu si
na kholomo, arali mavhele e hone vha
a newa zwirundu zwenegwo zvine' muthu
a fura u nea makhulu. Muroho ya di
vha hone mbudzi.

Tsiku na makhulu na

musidzana, zwi ambiwa kha
mukwasha. Twa musidzana zwothe
zwo fanela u bva kha ene
mukwasha. Vhukunda, masenga, mudali,
shedo, muridili, vhulungu, miphunga
na tshifunga zwi bva kha mukwasha
tzothe-tzothe hu shavhedza ene.
Makhulu - tshinna na makhulu - tshisadi
vha vbonwa nga ene. Shedo ri anba
gulu' la kholomo lo sukwa la dola
l'vhundi.

Masinntsharhe

Makhulu - mubeba - musidzana, arali
a tshi'vhona mukwasha u a shavha.
Dwino mukwasha u bvisa mbudzi
ya iswa ha pfi ndi masinntsharhe
a makhulu. Makhulu ha tsha do
shavha, u vho do kona u reshama
na muduhulu wawe nduni misi
muduhulu o da. Hone arali muduhulu
a tangana na makhulu ndilani
hu shavha muduhulu. A tangana
na musidzana hu shavha musidzana.

U fhingula.

Mukwasha ha makhulu, a songo
dzulelwa nga nwedzi hone. Wa vhonala
e henepho u pfi o fhingula; u fanela
u ya hayani o rola mbudzi vha i
thavhe i liwe.

U kanda luvhendi.

Musidzana a' hula u pfi o dzhena
vharweni. U iswa vhusani a i-
mbelewa. Arali mukwasha, kana sha-
kwasha vha da, vha do pfi vho
kanda ~~luvhendi~~ ^{luvhendi}. Vho fanela u bvisa
nngu. Luvhendi ndi lufa lwe a dola
a tshi mbelewa. Nako o dzhena dombeni
hu bva nngu na tshikumbu tsha habwa tsha
thamu ya ~~luvhendi~~ vha kegeru. Nngu i bvisa
nga mukwasha.

22

vhukunda ha gulu.

ndi ~~vhukunda~~ ha ziwanda na masenga e milenzhe.
musidzana u ambadwa a dala milenzhe na
ziwanda. ndi hone u ambara hune' a do
vhingwa o dala ~~ngato~~ ngauralo.

musumbulawo.

Ndi mbudzi ya u kenga musidzana uri
mukwasha a kone u amba nae, yone i bva
musi muthu a tahi vho~~va~~ toda u vhingwa.
Yeva khathiki na marengwa, na one
ndi mbudzi.

tsindela-mavu.

Shirivha taha musidzana ndi yone tsindela-mavu.
Hu iswa mbudzi ha vhomakhulu ya thavhwa
vhakwasha vha suka mukumba, vha u
uhibvisa. Vha do toda muthu one a kona
u ala na u vhambula nga miffa ya mavha-
mba-ngoma. Vhakwasha vha nga tuwa nayo
ya do oliva hayani havho, yo no vhambulwa
vha do dovha vha i disa ha vhomakhulu.
Vhasidzana vha do i vhisela neuze dga ^{mbudzi} ~~mbudzi~~
vha do ri dga no swa vha dzi kuya vha
kona u dodza nguwo ila ya ~~ta~~ tahirivha,
yone tsindela-mavu.

Shirivha taha vntantakwanShirivha taha mbavhelwa'.

Hu iswa ungu ya phambala ya mutshila
wa kaphathi. I a iswa ha vhomakhulu.
Nga matsheloni-tsheloni i a thavhwa nga
vhakwasha, malofha a arindwa a do
liwa nga vhasidzana na dziwe dzinama,

dza likiwaho. vaho ndi la nendila. Vhomakhulu
na vho~~va~~ vha a la dzinama dza yeneyo ungu.

U humbela tshiashi.

Vhakwasha vha da na mbudzi ha vhomakhulu
vha i nea nendila u ri a ise; a sumele kha
vhomakhulu a ri: vha kwasha vha humbela
tshiashi. Ndi uri vha funa u vhingiswa.
Makhulu khoti u do ri aiwa ndi zwane.

ndzadzze.

mmea iwana u toda - newa kholomo
ya u lela hawe. Kholomo yawe ya khulukadzi
i amusaho. Huno hezwi zwi itwa nga vha
funaho u tondana na makhulu. Kholomo
yeneyo i pfi ndzadzze.

Thomola - musu.

~~Mme~~ Makhulu-tshisadzi u newa mbudzi i
no pfi ndi thomola - musu. Ndi thomola - musu
ngawo ndi u rola musu mutani wa mme
wa iswa vkhadzi.

Tshitundwana.

Musidzana u do ndi tshi vhingwa kha thoma
ha diswa tshitundwana. Mukwasha u do
gidimela u renga a disa.

Ohulungu na mufunga.

Musidzana a tshi vhidza vbulungu na
mufunga, mukwasha u ya hayani a zwi
renga a da ragwo. Zwino ho sale u
vhingiswa.

mbingano ya khivenda.

Vhasidzana vha vhudziwa u pji matabelo ni ye
mulamboni ni tambe mivhili ni tanzwe
vhulungu na mifunga na zwitundwana.
Nangoho hu do bikwa vhusi fhedzi ha
liwa vha rola thundur dzavho vha tea
mulamboni. Vha kuvha zwothe vhe thatha-
tha. Vha dzhena kha mifaro vho u hesha,
ya sala yo tshena ye mbo. ~~Tha~~
Zwifunga na mifunga wa wana zwo vhuja
nga ndalo, mifaro nga ngeno yo rwa
mutepwenene. muthu o u rwa mutikwa
a gurbhedzela e di di di di. A rola
mifunga na zwifunga e 'tshi', e thahu
na sheda la gulu, — lusu e 'khi'. a toma
mutenga wa mphwe; wa mbo wana zwi sa
dzhenuwi. A donka e tshifunso mukoloni e "tshu".
La mbo vha tano.

Zwikumbwana zwi kelelwa ndi khathibi
fhedzi. Twenezwo a lu ongolokani, khulo
a i simiwi! Ha ppa thavha dzi tshi rende-
dzela, tshiruli tshi tshi khonya vho
dubekana vha tshi ya hayani.

Vhakwasha ngeno nduni ho shvhamiwa
kha dzithouho ho takalelwa u ya hayani na
vhasidzana.

Vha tshi rula zwikumbwana,
vhomme na zwikegulu mappura ~~na dzibundi~~
~~gato~~ no sikinyiwa, luvhundi lwo kuiwa.

Zwikegulu zwo no mbo dzula nga ngeri
murahu matalani. Vhasidzana vha a
vhidzelwa honengei. Vha a vheiswa mifunga,

U laya musidzana.

Vhakegulu vha do laya musidzana vha ri:
 namusi u bva mitani wa mmean. U ya
 vuhadzi, u do vha musadzi wa ngeo hune
 wa do shuma zwothe nga iwe mune, hu si
 na mme. Ngeno wo vha u tshi itelwa zwothe
 nga vhabebi. Namusi vhabebi vha a sala.
 U yo nakisa dzina na muta wan, arali u tshi
 ita zwiwuya. U yo vhihisa dzina na muta
 wan arali u tshi ita zwo vhihaho.

Hu tshi pfi u mubva, u fhumule, u shume.

Hu tshi pfi u mbava, u fhumule, u si vale.

U do itwa phombwe, tenda' u si fhu fhumelwe.

U do pfi muloi hone u sa lowi.

Hone vha tshi vha a u fheletshedza u
 tende. U simese u tonda mashaka a
 vuhadzi. U swiele mitani wan. U
 shule ndu dza vuhadzi.

Zwino u do bebiwa nga muine musadzi
 a mu isa nduni huna vhakwasha. U
 do swika a ima nda, vhaiwe vhasadzi
 vha dzhena ngomu. Muine u do ri: "Ro
~~na~~ na na disa iwana wa vhatu, o
 naka, na tshitemba na lukunda ngezwi!

U la musadzi u a dzhena, a ima o bebi
 musidzana. Vhakwasha vha do renga
 nga dzembe. Zwino a mu tsisa fhasi vha
 losha. Vhakwasha vha renga nga dzembe.

U la musadzi a dovha a ri: "Ro disa muthu
 wa vhatu o naka, tshitemba na lukunda
 lutchena ndi zwenzwi. Ndi iwana- iwana.

Hana na tseda khae. Vho no bva,

nduni v_hakwasha v_ha longela musuka nga
fhasi v_ha thovho.

Vhasadzi na vhasidzana nga nnda ha
mmea iwana v_ha tahi da khoroni ula
malume u a v_ha thivhela, v_hane
v_hakwasha v_ha bvisa musevhe v_ha
mu fha. Vho fhira khorv_h v_ha a
humela hayani.

V_hakwasha na vhasidzana v_ha isa
phanda lwendoni lwavho. A v_ha fhiri
muri, a v_ha fhiri mafhande a ndila,
a v_ha fhiri mudi, a v_ha weli mulambo
v_ha so ngo 'ton rengiwa. Hothe-hothe
v_ha do enda v_ha tahi ima. Hayani
vho takuwa nga luphima v_haeni.
U nga v_hakwasha vho di- lugisela, vho
da na dikulo line' v_ha do renga
vhaselwa nga u v_hala nga nnt_ha
dzalo, u v_huya v_ha swike t_hini-t_hini
ha ngei hune' v_ha ya hone. Henevho
khoroni v_ha do dzula fhasi, muvwe
mukwasha a dzkena hayani a ambe
uri vhasidzana vho sala khoroni.

Vhasadzi v_ha mudi na vhasidzana v_ha
do buela nnda u tangenedza vhaselwa.
V_ha do swika v_ha v_ha renga. V_ha
takuwa v_ha fara ~~den~~ den, — v_ha
farelelana mahada sa dombani, ngeno
v_hane v_ha mudi vho sala nga murahu
v_ha tahi v_ha nenyisa. V_hane' v_ha
haya v_ha imba luimbo ulu:

Isedu ngavhuya.

Isedu ngavhuya, taedu ngavhuya, tsetsete ngavhuya, tsetsete ng-

vhuya, Mmane wa vhakololo, mmane wa vhakololo, Isedu ngavhuya.

(Sima) 1. Isedu- ngavhuya!
 (Bvumela) Ni sa kanda mmane.
 (Sima) Isedu ngavhuya,
 (Bvumela) Ni sa kanda mmane.

S. 2. Tsetsete ngavhuya,
 B. Ni sa kanda mmane.
 Tsetsete ngavhuya,
 Ni sa kanda mmane.

3. Mmane wa vhakololo,
 Ni sa kanda mmane'.
 Mmane' wa vhakololo,
 Ni sa kanda mmane'.

Vhathu vha di dooka vha sima vha imba
 nga u funa. Vha di phine' ngalwa. Zwino
 vhasela, khomba vhukuma ozo dzwidelaho
 vha do u zuzwa ngatshamurahu vha mbo
 di humela murahu-rahur. Vhane' vha
 haya vha fanela u thudzela phanda nga
 nungo dzavho nga hune' vha kona. Vha

kombetsedze u ya mutani. Vho dzhema khoroni
vha imba ulu:-

2.

U sima. U bsumela.

1. / ; s' s' is | d' d' d' d' t - | l' s' f : r' r

nne nda' lwala ndo vhona shaka la mlume ndu' lwala

2. U sima. d' i d' i d' i d' i t | l' s' f i r' r

I hv. ndo vhona shaka la mlume ndu' lwala.

Ndi u laya muselwa uri a tshi vhona
lushaka lwa munna a sa di - lwadze khole,
a si vha nengwe.

1. Nne nda' lwala,
2. Ndo vhona shaka famlume ndu' lwala,

1. ndi na tsho,
2. ndo vhona shaka famlume ndu lala.

1. ndi na nowa.
2. Ndo vhona shaka fa mlume ndu lwala.

1. Ndi na mans'
2. Nda vhona shaka fa mlume ndu' lala.

- (Kana). 1. I hv !
2. ndo vhona shaka la mlume ndu lwala.

3.
twenezwo vha mbo imba hole:-

i i s' d' s' i - . d' d' d' s' d' i s' d

(Kana). Hee khani! A vha makhani-khani

Vha simaho vha tshedza na u edzisa
 zwine' ~~muselwa~~ a do ita musisi ho da vhahawe.
 A tshi do vha takalela a vha itela tshila na
 tshila. Vha imba vha ri:

1. Hee khani!
2. A vha makhani - khani.

Vha nga imba nga u funa hawho. Vhainwe
 vha tshi sima vhe ri: Hee khani.
 Vha buumelaho vha ri: A vha makhani - khani!
 'ndi uri u londle lushaka lwan na lwa
 munna wan. U songo sea nga u vhona
 vhahan. Vha vho-munna wa lala wa ri
 ndi na nowa, ndi na ~~thoho~~, ndi na manyo
 u vha takalele vhothe.

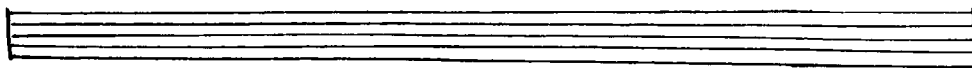
4.

Nwana ka lili mamathilidzha.

|| d:ri- | d: | / | / | s,m,i- | / | d: | | d:d:ri | / | d: | / | / | s,m,i- | / | d: | |
 | | / | / | s,m,i: | | / | / | s,m,i: | | / | / | s,m,i: | | / | / | s,m,i: | | / | / |

Nwana ka lili mamathilidzha tili mamathilidzha tili mama

d: d:ri | / | d: | / | / | s,m,i- | / | d: | | d:ri | / | d: | / | / | s,m,i- | / | d: | |
 s,m,i: | | / | / | s,m,i- | | / | / | s,m,i: | | / | / | s,m,i- | / | d: | |

thilidzha tili mamathilidzha tili Ih yowee mamathilidzha

Luumbo helu ndi lwa u laya muselwa.
 Vhainwe vha a sima. Vhainwe vha buumela.

Vha simaho vha si:

Vhasimi: - Tili' - tili' mamathilidzha tili'!

Vhabumela Mamathilidzha!

S. iwana ha tili' mamathilidzha tili'!

B. Mamathilidzha.

S. U lila ka pelo mamathilidzha tili'!

B. Mamathilidzha.

S. + B. Eh, yowee mamathilidzha tili,
Mamathilidzha.

Tili', kana ihwi', kana 'tshete', kana 'dun',
Lwi amba u phumula. Vha si iwana ha tili',
mme a tilidza. U lila nga mbilu tshete.
Eh, yowee mme a Tilidza tshete,
Tshete mme a tilidza.

5

Lwa u takalela u vhuya ha muselwa.
vha imba vha si: No ha ni tshi ha nga vhu.

Handwritten musical notation for the first staff. The melody is written on a five-line staff with a treble clef and a key signature of one flat. The notes are mostly quarter and eighth notes. Below the staff, the lyrics are written in a shorthand notation: 'mi mi di di | ti | s s s | mi di | mi s | f'. Underneath this, the full lyrics are written: 'No ha ni tshi ha nga vhu No ha ni tshi ha nga vhu'.

Handwritten musical notation for the second staff. The melody continues on a five-line staff with a treble clef and a key signature of one flat. The notes are mostly quarter and eighth notes. Below the staff, the lyrics are written in a shorthand notation: 'mi mi di di | ti | s s s | mi di | mi s | f'. Underneath this, the full lyrics are written: 'No ha ni tshi ha nga vhu No ha ni tshi ha nga vhu'.

No ha ni tshi ha nga vhu,
ngoyu o vhuya,
No ha ni tshi thi mu wani,
ngoyu o vhuya.

du nga imkwa u swikela vha tahi 'tou phumula nga u fuma.
 Zwino vha ~~phumula~~ vha dzhona nduni nyimbo dza u nengya na
 u laya dzo guma.

It pfunda ha vhaselwa.

Vhaselwa vhaawielelwa nduni. Vha do tura madwaha
 mararu vha sa bvi nga khoro, vha tahi dzula ngomu
 nduni. Zwiliwa vha 'tou phiwa vha iselwa. Vha
 tamedzwa nga vhané vha haya. Vha tahi tamba,
 musu wa u thoma vha a rengwa, vha kona u
 tamba vha la. Arali vha tahi tama u lwa-oho,
 vha do sumbedzwa tshivhanda.

It tshwa madi.

Nga madekwana, ~~ta~~^a duha la vhararu,
 vhaselwa vha do nengya vha ya mulamboni u
 ka madi. Vha do vuwa nga matsheloni-tsheloni
 a la-vhuna vha tahi dudedza ala madi vha
 shola samheloni vha newa vhatshu nduni dzothé
 vha tshé vho edela uri vha vuwe vha tambe.
 Vha ~~tshé~~ vha a renga nga vshukunda.
 A no tamba u renga nga lukunda. Vha tshi
 phedza, vha yo farisa vhané vha haya u
 bika, hone a vha' avhi vhuswa. Tshavho
 vha a bika, vha a phala khali, vha gadza,
 vha pheta yo' vhila, vha timbela, yo xaxari
 vha dziisa, vha mbo losha mune wa haya.
 Ndi ene a avhaho, vhone vho' lavhelesa u
 vshona zwiné a itisa gwone. U do avha a
 phedza a sevhedza na muroho vha rola
 yawho ndilwana vha ya u la'. Do tavha
 vha newa mavhele a u sinda. Vha do
 dzhona mutulini vha tohola, vha pea, vha
 lovhea, ^{to wa} vha nula. ~~vha towa~~. Vha vhu

7/7/38

K44/2

vhea nga dzitsetlo tya lala naho. Vhusiken
 khwal: tzi tshi thoma u lila wa pfa thikikiki
 tsho vuwa, muthu e mafhuwe 'twara' la
 mho vha dembe. mapfuvhi a tshi tshi twuka
 vha khou ungulusa, li tshi 'inkala', vho no
 natha vhu khoppu, ho dgula nga dzitsetlo.
 Twenezwo khali i vho zhamba na thama, mulilo
 wo no mho uhaswa; khali yo no mho gadgiwa.
 I tshi vhila, ndi u fheta na u bika na u
 avha. Vha tshi fhedza u la' ndi u anea vhu
 vhu khoppu duvhani kha matala. ~~Madekwana, vha~~
 vhu gadela mufaroni, vhusine khelini vhusine phephanani.
~~Vha tshi vhu khoppu~~ Vha ~~vhu~~ bika zwiliwa zwa tshilakelo,
 vha lalala. Vho no tshesa zwavho vha kona u
 yo lala.

Lo tsha vha do thavhelwa mbudzi.
 Hu do bika muswa na nama vha la. Vha
 sevha ngayo na nga madekwana. Vha vuwa
 vha dovha vha sevha ngayo nga matshelo.
 vha do dovha vha bika hafhu li sa athu
 u koubela vha la. Twino ndi hone dziphelakedzi
 dzi tshi do tuwa na tshizwa tsha musumo, tshine
 vha do ~~vha~~ 'u swika kayani vha vha klotia iwana,
 na khundo i ne vha vha mmea iwana.

muselwa u vha sala e ethe a tshi
 u bika ha avha vho-mazwale wawe. U do
 ita ngaurali u swika vha tshi do vhu ya vha
 ri a avhe nga ene mune. nangoho u do bika,
 a fheta, a timbela, a dzisa a avha a ita na
 u isedga dzindilwana kha vha vha vha. ~~Phetzi~~
 munna ha mu tshamedzi, ka ambi nae, ndi mmane.
~~Vha tshi vhu ya vha phalaminisadzi vhu ya vha, kana~~
~~matanama vhu ya vha vhu ya vha, kana vhu ya vha~~
~~vhu ya vha vhu ya vha vhu ya vha vhu ya vha~~

Ishiselo.

Ho no phela maduw^{a si mambi}hangana, hu da musadzi a boaho ha vho-makhulu a swika a ima khoroni ya mudi' nga matsheloni a vhidzelela dzina la iwana ane a mu diha. U tou vhidzelela zwavhudi-vhudi'. A zwi pfaho u do aravha o takala a sa dihi uri u vhidzelwani. U do vhidza a ri:-

"Nandi Takalani?"

"Takalani ha-e-e!"

Takalani a ri: Ha-e-e!

Zwenezwa u la musadzi u do ri:-

"Ni ri photo". Ishiselo tshanga!

Ndi mini ni tshi dzhia tshiselo tshanga?

Ndi ri mmpheni tshiselo tshanga!

Ndi u kolisa-ni? Ishiselo tshanga!

Mmpheni tshiselo tshanga!

Hu to lwa muthu a ya a mu kwengweledza uri a dzhene hayeni, a mu adzela thovho uri a dzule. Vha do mu nea mbudzi ya u tuwa nayo. Vho' mu bikela, u do la a kona a tshi tuwa na mbudzi yawe.

U resha matavha.

Arali muselwa a tamba, a ya riwedzini u do amba na mukegulu ane a do mu ita mmeawe wa u vhudzisa zithu khae. Ene u do amba na vhone vha ndu. Vha do vhalo kavhili' na kararu. Huiwe vha nga di ita mirwedzi' kana iwcha. Muthamga a vuda', a si ambe na muselwa vha tavhanya u mu fha musadzi. Ha
(pfi...)

Kfi musadzi wanga, ndi musadzi wa vhabulwanei ndi
 mmani; U edela na mukegulu. U ambara thahu
 yawe. Ha fuki tshithu masiari. U fuka musa
 a tshi lala nduni. Zwine' a di- tama ngazwa
 masiari nga maduwa ndi "mifunga, tshifunga,
 shedo, thahu, vbulungu na tshifungo tshire' na
 madali. Nwaha u do fhela a tshi di- tama ngaurali.

Muselwa u newa munna.

Vhabulwane' vho no sedgesa muselwa vha vhora
 uri ndi nwana-nwana, na nwana wavo uri
 ndi muthu-muthu, vha do amba na ula
 nwananyana vha ri "Khuuva' matchelo ri
 fana uri ri ni ise ha maine; ni toololwe.
 Ene u do rola mufaro wawe a vha vhidza a
 ri: "Nze ndi muthu wa vha kegulu" mufaro
 ngoyu". Vha tshi tibula vha wana
 tshitemba tshi si na buli, na lukunda
 lutehena. Vha takala, vha rola nngu vha
 i rumela ha mmeawe ndi ya marengwa
 ngauri muselwa ndi nwananwana. Yo bvisa
 nga vhabebi vha muthannga. Ene mune
 muthannga-vho u do bvisa mbudzi-vho.
 Ndi thundu ya muselwa. Na hone u
 lilelwa nga mufhululu. Ha do ruwa
 muthu ha vhabebi na ala marengwa awe.

Muselwa o pfukaho mulayo.

U pfuka mulayo a ri ambi u vha
 muthu wa thovhela, izwo itali
 zwi tshi ila kha lushaka lwa
 vhaenda'. A vhuva a tendelela u
 dzhenelwa nga munna a silinga
 nae, u pfi: o tshinyala. Musi a

Vho newa na midzi ya dzovhes. Vha longa midzi ~~phaphani~~ vha shela madi, ndi one one munna a nwa. Ho fhela madi muselwa u shela mabundu. Phaphana ya makhara i dzula yo dala nga mabundu.

U vho phela, mudi na mavhophelo.

Vho vhuva nangani, muselwa u do ya nduni ya munna. U iswa nga mukhulwane a ri: Ndo remiswa u disa iwana wan wa vhatu, o naka hana teeda khae. U a tuwa, hu vho sala muselwa na munna wawe. Huna midzi ye vha newa nga ranga yo pombedzwa nga mudali, dweitanda zviraru-zviraru zwa midzi zwo ita zwidzanda zwiwhili, ~~tshinwe,~~ ~~ndi~~ Vha do mbulumbudza marumbini avho ngazwo vhusiku. Nga matshelo vha rola nngu i tuwaho na muselwa na ula mukhulwane one a do swika a nea vhomakhulu. Muselwa u swika nga madetwana a lala kha muiwe muta a vuwa nga matsheloni a tshi rola zila zwidzanda a dzula mutani wa mme khotsiane a da a furalela, iwana a mu vho pha khundu nga mudali. Ha da mme a dzula a furalela iwana a tandulula tshinwe a mu vho pha khundu. Ila ~~midzi~~ nngu yo newaho vhomakhulu ndi mavhophelo. Hu pfi zwa sa itiwa khotsi na mme vha lwala khundu. Mmea mutuka ~~na~~ na khotsi mutuka vha a ~~na~~ vho phiwa nga ludali lwa mudali; — ludele, hone a vha newi mbudzi sa vho-makhulu.

U naka muvhilini.

U naka muvhilini ndi musa muthu o fhirwa
nga nwedzi muthihi namiraru. Vha ri o
naka muvhilini. Twi tshi rale nga a vha
o dihana na munna iwawe. A tshi vho
vhoala nga vhatu u pfi: o dihwala,
u na thumbu. Heli ipfi la uri u na
thumbu, a li nakeli u ambiwa. Hu pfi:
o di-hwala. u ntha ha miri. O swika
kha nwedzi wa vhatu-na-vhuraru, hu pfi
o fara thonga u vhuva nga u daho.

U vho pholowa.

Musadzi o di-hwala u pfi ndi muthu-wa Thovhela,
zwino musa une a wana iwana hupfi ndi u
vho pholowa. O vha o vho phiwa nga Thovhela.
Zwino o vho pholowa kha zwila. Hwawe, vha
ri: o taamtha ha miri. Musi a tshi kha
di vha muthu wa Thovhela o vha a sa
kaidziwi, a sa rwiwi a sa semiwi, a
sa dzwiwi tshine mbili yawe ya tama.
O fara nwedzi wa thonga ndi wa vhatu-na-
vhuraru ndi hone hone vha ri a songo la
zwilwa zwi tshi phisa a sa do phisa iwana.
Na hone u la zwituku fhedzi a litsha a
songo fura. Ihanovho ndi tshitshu. vha
vhanwe vha a onda ngawo. Zwa vho do ita
khombo kha mome kana kha iwana
a behiwa ho. Vhanwe vha hone vhanwe vha
linda muthu uri a si le. Hwawe ndi hone
vhuwilu vhu kuma. Muthu o dzimiwako
zwilwa a nga vham hani na nungo musa
wa u vho pholowa hawe?

Lutanda mutani wa mudgadze.

ndu~~si~~ re na mudgadze a i dghenwa nga
 vhathu vhothe-vhothe. Vha shvhisisa mirunzi
 ya vhathu. Vhaⁿⁱ mmea iwana a nga fa,
 kana, kana iwana a dghenwa nga dwadze.
 Vha ri vha shavhisa lutala'. Vha ri arali mmea
 iwana a songo vha na ndila-ndila, hu tchi
 tsetu' muthu ne a divhana nae, mhiliv
 yawe i a khathuwa a fa, naho ho da mudgadzi
 a divhanaho na munna wawe u a fa.
 Lutanda lu vhetshelwa u thivhela mirunzi
 i si tshaⁿⁱ na maanda.

Lutswina :-

Nwana wa lutshetehe a tchi hotola vha ri u na
 lutswina. murhili u tchi dudela vha ri: u a
 fhisa. Mala a tchi lila vha di ri ndi lwone
 lutswina.

Ngoma :-

Shohoⁿⁱ ya iwana ya sa tamba vhere ndi
 ngoma; Arali kha thoho ha 'ton bovhela
 ho ita mukano vha ri ndi ngoma. Arali
 a tchi vhisisa murhili ngeno a dovha a shela
 kana a tanza; vha ri: ndi yone ngoma.

Misho kana lathavha.

Nwana a tshenuluwa a di - kweta-kweta
 kana a la nala dzawe, kana murhili wa fhisa
 a vhala-vhala, a tchi ita na u lora a tchi
 nga u a fhafhada; vha ri ndi misho. Kana
 a mbo di tsetse nene a fa. (Ua pewa nga luselo).

Ishekana :-

Arali iwana a tchi 'ton gomela a fema nga u

lakaila vha ri ndi tshikama. Vha mu twisa
madi a mukonyi wa khavho.

Khudza :-

Nwana a na thikhwa vha ri ndi khudza.
Nwana u na khudza. Vha ri i kulisa nwana
Vha ofha thikhwa ya muthu mukelwane.

Tsela :-

Nwana o kukumuwa thumbu a tshi dzula
nga u fja mare vha ri nwana u na tsilingwane
u na tsela, — nowana dza thumbuni
ha bva nthihi hu do dooha ha bva inwe ndi
hone nwana a tshi takala.

Muondo kha nwana.

Arali nwana a 'ton zhandu muvhili wawe
wa rotha hu fji ha ngo toololwa; —
mmeawe o mu mamisa mukando wo
phusaho, kana wo swelaho. O mama a songo
lumulwa kha mme.

Dzitsinga :-

mmea nwana we a vha na ndila dza u silinga
ha tangana khae vhatu vha lushaka luthiki
mukona na murathu na vharwe, a beba
nwana u lwala tsinga. O tumulwa nga
nanga ndi hone a tshi tshila.

Mavhoni :-

Nwana a lwala mato a 'ton kukumuwa o
dala malanga a fji ndi mavhoni. a fholo
nga u shelwa mushonga. Hunwe a shelwa
tshirindidza na muswetela - khuvhovu.

Vhupwa:-

mato a dala malanga, a vha matswuku-tswuku na zwilonda vha ri ndi vhupwa. A fhola nga u fundudza tsie a fhalwa nga ngom^u. Hone khwine ndi u vhonana na nanga ya vhatshena. Vharema vha hone vha konaho u fhodza maitle avho a ro ofhisa.

Shenga:-

Nwana a thoma u mela mano a nntsha vha mbo di ri: "Nwana o bva mat³ a nntsha ndi shenga. Shenga a li fugiwi, vha vhulaya. Zwiwo nga ino misi vha ofha mlayo. Vha vho'tou kula.

mafhata:-

Vhana vhavhili vhabebwaho nga mme muthihi musu muthihi ndi mafhata. Vha bebwa, vha kequlu vha ~~la~~ vha fha mnea vhana khali uri a longele vhana ngomu. U do kata khare' ya tshitanzhela a vha mulomoni wa khali a pwhumedza madi o seluwaho. vho fela ngomu khali i di bwelwa fhasi. Huiwe vha do isa khali yeneyo buroromani. A vha buli uri vhana vhave vho fa. Vha'ten musadzi o tibwa nga thanga. Vha tshi ralo vha amba uri o ~~phala~~ nga beba mafhata. Vhakriste a vha vha vhulai vha a vha litsha vha tshila Vhahaideni nga u ofha muvhuso vha vho vhulaya muthihi muiwe vha litsha. Hone vha ita zwenezwi nga uri

a huna vhalisa vho vhwaho u sedgesa ndila hei.
 Na hone zwi a konda u zwi wana ngauri vha
 zwi ita nga tshavho a vha bebeli hospital.
 Arali vho vha vha tshi bebeli hone kana
 hu na vabelebi midini (nurses); vho vha
 vha tshi do tshidza mimuya minzhi.

Phadi:

Vhupundu vhu kukumwaho kha muvhili'
 ha vha na vhulwa, ha thothona ndi'
 phadi. muthu u fanella u tamba nga madi'
 a dudelaho. Phadi hui^{ur} dzi shanduka
 zwilonda dza sa sedziwa. ndi khwine u
 vhonana na nanga.

Munyavhili:

Arali muvhili' wa thothona wa kukumwaho
 hupfi ndi munyavhili'. muvhili' u zimba
 ha zimba na khopheni. mushonga ndi'
 luvhundi na mapfura muthu a dola.

Nwambabvu:

Muthu a vha na ntho kana mbanga
 muvhilini' thanga ya mulenzhe i a
 zimba kana gopwani ha zimba arali
 ntho i tshandani.

Tshivheve:

Muthu o dzulesa fhasi o pfuna milenzhe
 a tshi thoma u takuwa milenzhe kana
 mulenzhe u randala. Vhawe vha ri:
 ndi nyamurali. Nyamurali hdi tshivheve',

Ishifumbu:-

Vhainu vha ri munghu vha tshi amba
tshifumbu. Muthu u hehumeuwa vshupundu
kha muvhili; zwi tshi thoma muthu u
delwa nga mutshitshito na mufhiso
wa muvhili. Nwana u fanela a dzule
nduni vshupundu vhu bve vhu vhibve
vhu balee ndi hone a tshi do fhola.
Mushonga ndi u dudedza lwani muthu
a nwa. ~~Na mutshutshungu wo seluswa~~
~~na phonda muthu a nwa.~~ Ndi khwine u
vhonana na nanga.

Ishifunga:-

Nwana u tambuluwa a fhedzisa nga
marotha a malofha. Vhana vha lwala
vhuwadze vhu ngauri vha bambela
madini a mashika vha ita vha tshi
rivela-khothe. Zwi no madi aya a na
zwithu zwi tshilaho zwi ne zwa la zwa
tshila muvhilini wa nwana, hune zwi
tshinga tewo. Mutshutshungu u seluswa
na tshihungu-vhu; — nduhu-phonda.
Ndi khwine u vhonana na nanga.

malwadze a vhana o riwaliwa un
vhabebi vha vhana vha ri u zwi
vbona kha vhana vharho vha zwi
divle; na hone vha mbe di-vhonana
na nanga ngauri ene u talukanya
mulwadze na u shumisa mishonga
yo tivhanaho yo fanelaho malwadze
kaya. Ndi zwa khudi u divha mben dza
mulwadze na mishonga na nanga.

na hone mudzadzani a hu dzheni vhatu
uhanghi. Vhanwe vha na mireenzi. Vha da
mudzadzani hu vha na khombo.

Munna ha dzheni u vhona
nwana wawe, zwi a ila. U mu vhona
o no thuswa kana o no bva nduni.
Hone arali a tshi tama u mu vhona
a sa athu u bva nduni, u thoma a toda
shamba. mudzadze, ene musadzi wawe
u do li pwasha a dodza nayo dza
munna wawe, havha hone a tshi dzheni
nduni u vhona nwana wawe. A sa dodza
hu pfi u ~~zwi~~ zimba milenzhe.

Nwana u bva nduni :-
Nwana o thuswa u vho iswa nda ha
khorro nga madekwana. Vho swika
mme vha mu ladza kha ngozwi vha
lima. A tshi lila vha do thoma u
mu litsha, nga khole. Vha do lima
vha zwala mben dza tshaka - tshaka
mavhele, mifhoho, lavhele, makhaha,
mmpfwel, nawa, thanga, linonya,
ndukur na zwinwe. Vho fhedza vha
do kona u ya vha mu takala vha
mu namisa, vha mu nusa. muleli
a fhiwa lu koko loa tshiumza a la.
mukegulu a swinzwila mavhivhi a a
fhisa.
vha takuwa vha swika mutani. Ha
shelwa madi kha thanga ya ndur
nwana a seriswa uri a elelwe nga
phophela. A tshi lila vha mu shavhisa.

ndi u ~~ni~~ dihvisa uri na ene u do lima - vho.
na ~~uri~~ a si dzindele, na uri a si do
tshenuwa mvula i tshi na.

He iwana a dzhisa hone.

Vhana vhothe vha Venda vho funzwa uri
iwana u'tou rolwa nga u hovha nga govho.
Vhakegulu vha ya tivhani vha hovha
iwana wa mutukana kana wa musidzana
nga u'tou funa havho.

Vhana vhatuku vha ya vha losha vha kequlu
vha ri: ine ri funa vharathu kana kheladz.
Ri ~~humbela~~ ^{uri} vha ri hovhela vho nakaho
vha sa levhi. U re na murathu a dinaho
u do ri ni humbela a vhedze dzwe tivhani
a thi tsha mu funa. Omveta. Omkorkola.

U lilela dzina.

Iwana a lala a tshi lila vha do ovwa
vha tshi ya vangani ya thangu.
Vanga yo' tungula i do ri iwana u
lilela dzina la makhulu wawe, ni
mare madi ni tshi swika haya. Ni mu
fhe dzina la makhulu wawe. Vha do
swika hayani vha mare madi vha phasa
vhatshi bula lila dzina vha ri iwana
u lilela dzina lann a mho vhidzwa
ngalo a takale.

~~#####~~ Mubvana: 12-1-2011

Mubvana vha amba musadzi wa ivana
muthihi na wa vhevhili na vhararu u
di pgi ndi ~~wa~~ mubvana.

Musadzi wa Venda u guma nga vhana
vhana. Vhapi; vhararu, vhana. A vha
na vhana vhatam hupfi u ^{teu} shulula
ndi nzie kana ndi kholemo. Kuno
hezvi zwo hwa kha uri chango lo ~~chango~~
lo dzula nga ngofho ya u ofha maswina,
mivhango. Na vhatu vho vha vho fhata
zvitakani zivhulu midzi yo dzula yo tangwa
nga mutheto. Khoro dza midzi dzi tohi
valwa nga madzwanana.

Mutukana wa tshipofu.

Mutukana wa tshipofu, kana vhatukana vha zwipofu, ku ambiwa vhana vha thanga irangho kha iwaha wa vhutamu na vhutiki na u isa kha iwaha ya ~~u~~ fumi na mina. Vhupofu ndi u sa vhone — u honyana kana u swinga.

Vhana a vha vha vhidzwa ngam dzina heli ngauri a vha athu u talukanya tshivhi na tshivhuya. Mukegulu kana mukalaha (vha) a pfa mato awe a tshi vharha, u runa iwana wa murole wonen a ri "Ni unkele madi nga ngota, kana nga mukumbu, kana nga tshikumbwana uri ndi vuwe ndi tshi tamba nga khopheni." U runa vhenekha ngauri u fulufhela uri madi a farwaho nga vhone a a fhodza ngauri a vha athu u solea.

Ndi vhone vhone' vha vhidzwa u rea magwekwe a u rea mntsa ngauri vha ri yone i kana u pfa maseme a muthu i tsee kule ya mho di humela murahu i si ~~t~~ fashiwa. Ndi vhone hafhu vhone' vha fara thavula dza zwitungula zwa mahosi.

Ndi vhone vhone' vha ka madi a vha nri vha divha u nisa mvula. A vha athu u isa mato avho kana mihumbulo yavho kha nyemulo mombi. Oha pfi ndi zwipofu.

(Mitambo) hikhomo ya zwipofu

~~Vhatukana vha zwipofu vha takalala:~~

Vhatukana vha zwipofu vha takalala:

- (1) U phata madanga a khelomo dza matombo mahuru, thala, thaso dza mavhelo etc.
- (2) U swathana, na 'Ephi' (ndilo) Bune ndilo.
- (3) Mutsedu kana u tteda mitedu.
- (4) U phata mndu nga zwitanda.

- (5) U namela mbellesa, — muthu. (1/10/10)
- (6) U ra lutoga.
- (7) U ra mufurha, na mabhedgbedghe a zikhopha.
- (8) U rea zwitendekedzi na zikwekwe.
na zvizalila na zviru zwa matombe na vbulimbo.
- (9) Lhidula tsha musingadi.
- (10) Linga - nndedede,
- (10) Mntsa-ia vozha volovozho.
- (11) Lshinoni tsha nku ku.
- (12) Durha - durha i da ngeno.
~~Mitamba~~ ^{Mitamba} hei na mirwe, sa Lshinoni - lidga -
muludzi na khule ndi ya vhubi - vhubi ngauri
vhana vha murele - hoyu vha kha zwenegri
a vha nga wani tshifhinga tsha u lebelana
u vetana na u doba zwithu zwa vhatu.

Vhathangana.

Vhathangana hu ambiwa vhana vha
murele ~~u~~ u bva kha vha mirwaha ya
fumi na mutani u isa kha mahumi
mavhili na iwaha muthihi. Vhenevha vha
phima uri muthu u aluswa nga tla
mithari. U thoma kha tshifhinga tshenetshi
vha a theshelesa ~~u~~ nyambo mmbi dzi
ambiwako nga vha re vha komana khawho.
mithari na yone vha i phiwa nga vha komana
khawho. Vha ri fashani zwinoni ni ri phe, ri
ni phe mithari uri ni ~~u~~ tarahanye u ita
vhatanga - tshinwa. Na la zwinoni ni do
zwinba na do shaya wa u ni umbula.
Vhathangana nga u ofha uri vha do
zwinba, vha mbo di ya vha fasha
zwinoni vha tshi nea vhalo vho thanyako
vha vha vhone vha laho.

Vha laiwa u pfi arali na luma lutanga ni
ni vhudze ri kono u ni lapha. Two phivhaho
~~Hadi~~ u phirisa ndi zwiifa vha tshi amba vha
~~u~~ "muthanngana a sa li mithari u
do ironiwa nga muthuda".

mithari ndi midzi ya: Muvhola, munyee,
~~mutakalafete~~ ^{mutakalafete}, mutamba-pfunda, mukwidzi,
thakame, marumbule wa uri muthanngana
a rumbuwe a vhe munna. Mihumbulo
mituku i a fulufhela uri zwi nga ralo.
Musi khamusi o lora a di nukadza marumbini
do ya ha vha komana khae. Vhone vha do
langana uri u fanela u laphina, vha do
uhudzisa vhaiwe nga ene arali vho zwi
vho vho kha vhone vhone. Na hone vha
do pfa nga ipfi lawe li tshi vho tou bruma
sa la munna. ~~u~~ vho wana vhaiwe, vha
do vhadza vho vho vha shenge yane uri vha
kuvhangani vha amisiwe mbudzi — vha
pative miwe nga zwitanda vha vhupe vha
bule uri vho di-vhona, ndi vhanna.

Ithethu ha vhuri ha u pata miwe ndi thondoni,
ndi hone hane muthu a swela a rwiwa nga
zwikonda; zwi pfi ndi u latisa vhu nyela. A
huna mushonga wa u lapha arali tshi phirungulu
tshine vha pfi vha teme nga mano vha shenge
vha ppele zwandani vha di-phulutedze nga ala
makhatshi; ^{a yina yagiso khaswo.} vha songa ita vhutama na
u humbelana mapola na vhasidzana. A no
wanala khombo khae u hamiswa mbudzi.

Zwine vha itiswa:

- (1) vha rumiwa u lukela vha kubwane thoko.
- (2) u rema basha, u fashela zwinoni vha kubwane.
- (3) U sa lamha tshi rumiwa.

(4) U farisa vhahulwane vhothe.

(5) U rea zifung na milavh^u, na zwikwekwe,
nitela vhahulwane.

(6) U swathana, na lune.

(7) ~~U~~ Bumphure li a phedza vhanina. na Bone-pome.

(8) U lidza matengwa na tshikona vha tshi-
^{farisana} thosana na vhahulwane. Stapha hu
tshina vhatru vhothe.

Stuyur murule, naho zwin^o zwin^e wa
funzedzwa zwo vhipha hone a u
athu u dzhena kha ndiba mmbi ya
u di-tshingadza. — yaru ~~parhela~~
zwotho. Vha tsee vho ima tshiekhuvhani
tsha u dzhena kha tshinyalo ^{na} dzitshikha.
Vhabeli kapha a vha londi iwana wawho
a vha nga mu fhi ^{ndayo} ndaalo ya uri
a luse u di-londa nga ethe. Vha do
di-londula nga uri: "Mome kana khoti a
vha lai iwana wawho."

Dwino, iwana uyu, u do newa mulayo-de
nga vha komana khae? — ~~U~~ Uha
muvho ~~u~~ thoma vha vha misaka ya
madhumi mawho na mubhili na mivisa
u tsho? Vhangaralo agi dangahor vha do
mulaya a mivi? Harka vha do mulaga
masi wa vhutuka ha mulambeni.
Ri vha isa thondeni gone i do vha laya.

~~Vhathanga - Vhutuka - Vhuthanga~~

~~(a) Spano pi thoma nga vhutuka
ngauri ndi hone u dzhena kha
vhutanga. Vhahulwane vha tshi-
namba vhe vhothe vha ri: Vhatukana
vha vho no tenga mufala, vho no
tunga madame; vha vho khula~~

Thondo

Thondo ndi thumba i fhatwaho thungo
 ha dzikhoro dza misanda. I tangedzwa
 nga mitcheto mivhili, muniwe nga thungo ya
 tshaula, muniwe nga thungo ya monde,
 vhukati ha sala munango u dzhenaho.
 Thondo ndi yone maanda a u farakanya
 shango na uri vhathu vha goode hone
 kuitele kwavhudi. Shango li sifra
 thondo a li na u ppana huthihi.
 Vhathanna vhafunzwa hone milayo yo
 fanelaho. Vhatukana vha midzi ya teini
 avho vha dzhena thondoni vhe na mi-
 niwaha ya fumi, kana fumi-na-mivhili,
 vha-midzi ya kale vhothe mmesi vhe na
 niwaha ya fumi-na-mitanu na
 u fhira apha, ho a rumiwa vhanwe vha-
 dinda vha ye kha vhahebi vha vha rok.
 Arali ho da vhadinda vha u vha rola, a
 zwi haniwi vho fanela u tenda vhan ye.

Vhugala ha thondo.

Vhathanna vhothe vha sa athu u
 vhingwa vha gonya thondoni, vha lala
 hone. Vha linda mudzi wa khosi na
 s'ango lavho. Vha tavhanya u la
 nga madekwana, vha kona^u ya thondoni.
 Vha tchesa thondoni misi yothhe nga
 madekwana. Vha tshi funa u di-
 takalela vha do lidza matangwa, visa,
 kana vha guda tshikona; kana
 vha imba zwiirwe zwine vha
 di-tshinela u sunda zwiifhinga.

Madzina a thondoni

Muthu a sa athu u dzhena thondoni
u pfi ndi muphani. Zwino o dzhena thondoni
vha a mu navhula nga zwiibonda vha ri
ndi u latisa vhubhani. Vha ri: zwino
u muthannga wa thondo, wo fanela
u fhatawa u talifhe. Madzina othe a
vho 'Ne' ndi a thondo, u nga:-

Mukula	Nemukula.
Khalavha	Nekhalavha.
Lhakhuma	Netshakhuma.
Nzhelele	Nenzhelele.
Ngovhela	Nengovhela.
Vuvha	Nevuvha.
Phakwe	Nephakwe.

Madzina haya a amba fhethu na
mune waho. U nga Nemukula, ndi
uri mukoma kana mune wa Mukula.
Madzina a sa thoniho nga 'Ne'
ndi a vhakololo, ngauri vhone a
vha swi madzina sa vha tinda.
A ri na dzina li thoniho nga 'Ne'
e mukololo o li irwa nga vha kegulu
nduni.

milayo ya thondo.

1. U da thondoni maduvha othe
nga madekwana.
2. U tamba murhili na u dola.
3. U hulisa vhothe.
4. U sa amba zwa thondoni.
5. U kondolela.
6. U fhiinduwa
7. Vhubombwe ndi mulla.

U hama mbudzi.

Mudinda a nga' ita, kana a amba zwi
so ngo daho zwi shonisaho u itwa
nga mudinda; hone madekwana u vudziwa
ha ffi: wo shoniselani thondo, wo amba
hani masiari, ndi zwithu zwo fanelaho
mudinda naa? U do patwa nga zvitanda
zwo longiwa kha mitwe. U do tewima
nazwo a vuye a ri: ndo lata. A sa'tou
vhidzelela a tshi'tou hevhedza.
Ishipimbi, tshinyadzo, zwothe zwi'si
zwovudi zwa pfala kana zwa waniwa
kha mudinda u do hama mbudzi.

nduvho ya mudinda.

Mudinda muswa u fasha zwinoni
a nea vha kulwane. U lukela thovho
khotsi'a muiwe a mu fha naho a
songo mu runa. Wa tshinyadzo wa
luswetho ndi ene a tungu phadzwaho.
Arali a fasha magwede, na dzithonzhe,
a vha nea vha do mu imelela.
Mudinda mutuku ha li (khwalu)
khuthu. U fha khotsiwe kana khotsi'a
muiwe. A vbona mukulwane o hwala
a mu hwalele a dzhenise hayani.
A hana a tshi runiwa u do zwi
liphiswa nga u'tou patwa.

8. ^hVhuvhava ndi muila.
9. A sa di-dhenisa kha mafungo a vharuwe.
10. U thadula kana u farisa vharuwe.

mudinda u gonya thondoni madekwana a misi yotho. Muthu wa vhudela. U sina tshipimbi. A sa ambi zwa thondoni. A kondelelako a takalako misi yotho. a fhinduwako; muila-vhupombwe, muila-vhuvhava. A sa di-longiko mafungoni a vharuwe, a farisako a thadulako vharuwe mehwalo.

madzina a zwithu zwa-thondoni.

Mulilo
Tshivhaso

U tamba vhubuka.

Vhathamngana vha murele wa minwaha
ya fumi na mitamu na muthibi, na u
fhirafha. Vha a patiwa nga zwitanda,
u hamba mbudzi. Vha vhubudziwa ha pfi:
ambani arali no hema kutanga.

A no ngo lora naa? No nukala marumbi
anu? A no ngo vbona zwenegwo naa?

Arali murwe a ri o zwi vbona, hu do pfi
wo zwi vbona nge wa elekanya musidzana
kani? kana musadzi? U do patiwa a vhuje
a ambe uri o ter zwi vbona hani.

Vhothe vha thanga yeneyo vha do
sengerluswa vha ambe kana haffi; vho
zwi vbona kana vho di - pfa vha ye
vha hule uri vha laphiwe, vha sa do
zwimba vha holepha vha shaya wa
u do vha rumbula.

Ndi u vha sheshedza uri vha
tavhanye u di - amba. Vho bula vhothe,
vha do vhubudziwa uri vha fashe ~~tony~~
thonzhe, vha fhiwa miruteke ine vha
fankela u dadza nga zwinoni zwo
thathiwaho. Vha laiwa uri a vbonako
zila zwe ra amba a shenge tshirungulu
a di - mone nga makhatshi. A kone
u tamba. Musi duha lo vhwaho ho
no vhubudziwa na vha kalaha, hu do
tikwa terha la redwa khuni, ha iwa
nga vhasiku. Vha swika mulilo wa
vhaswa. Vhahulwane vha dzula khawo.

Vhathamngana vha dzhena madini vha
dzula ngomu vho kama ndi vhati.

Arabi hu tshifhepho vhakulwane' vha do
o-tshelwa zwickoli. Mirutshe ya zwinoni
ndi hone i tshi vhidzwa. Vho laho zwinoni
vha si fhe vhakulwane, vho nyadzaho
vhakulwane', vho ambaho kana vhe vha
humbela muthu mukulwane fola, vho humbelaho
musadzi wa muthu mukulwane fola, vhe vha
ita tshipimbi vha tshi rumiwa, milandu
yotse - yotse i lifhelwa henepha nga thamu dza
mutomboti kana murwe muri wa thamu dzi
tepaho dzo putiswa nga duvha. Haha, ndi hone
hu vbonalaho tshitehu tsha vhauna.

Va luppimbi ene vha tou mu lida - lida. Vha do
~~hu~~ vhidzwa nga muthihi vha tshi lwa madini
muthu a navhulwa ha u late tshinyadzo
tsha u nyadza vhatu, u late luppimbi lwanu.
U dishe vhatu. Vhala vho dzulaho vha tshi
tonda vhakulwane' vha do imelelwa.

Vha tshi humela hayani vha do ^{gidimiswa} ~~gwidimiswa~~
nga thamu. Ndilani huna vhanwe vho itaho
tshikhando vho lindelaho u vhuva kavho
mulamboni. Vha tshi da henepho vha do gidimiswa
nga vhanwe. Vha tshi da khoroni yo' valelwa
nga tanzwa; vha tshi zhakani u dghena ngei
vhukati vho tangwa nga vhanwe nga dgithamu
hanka vha vha rwa lwa wofedza. Muthu u a
lwala nga u rwiwa. Vha do dghena thondoni vha
si vhone uri madekwe vho lala - fhi?

Vhadinda a vhalali thondoni. Vha tshesa hone
vha lala zwitangani ya vhafumakadzi vha musanda.
a vha vboniwi ngani vha fiindutshela thondoni.
Vhakulwane vha do newa khambana dza
mafela. Ndi zwone-ha vha tshi vho
ambara madeke u sumbedza uri zwinu

1072

card

21 SEP 1939

SM Dzvhanu

K44/2

use in list of mitupo etc.

- I. Mundalamo: (1) thavha ndi' ha phishonge ✓
 (2) muano ndi' phishonge ✓
 (3) iwana wa
 khala dji u phi } Mphwambobou ✓

- II. Mutovanamba: (1) thavha ha phishula ✓
 (2) ^{muano} Batani. (phishula) ✓
 (3) ^{Mph} Mphwatekhula ucc

- III. Kwindi? (1) thavha ndi' vhulandi; ✓
Somondo } (2) muano ndi' mulandi; ✓ ucc
phishula } (3) Mphwambobou. ✓ duff

- IV. Vhadan: (1) thavha ndi' ha Mashau. ✓
 (2) muano ndi' phunge. ✓
 (3) Mphwaphulalwe. ✓

M
S
-
V

- V. Mulandi: (1) thavha vhulandi; ✓
 (2) muano ndi' Mathele ✓
 (3) Mphwambobou. ✓

- VI. Mulovhedji: (1) thavha vhulovhedji; ha Mphudji; ✓
 (2) muano ndi' phionge ✓
 (3) Mphwatekhionga ✓

- VII. Muzzelele: (1) thavha ha mutele. ✓
 (2) ~~thavha~~ kuzzelele phihanda ✓
 (3) Mphwatekhionga ✓

SM Dzvhanu

ndi vhatshamba. Hone a vho ngo laiwa u vhihisa
vho ~~lala~~ u ita tshidele. A vho ngo laiwa u
levha, u vho ngo laiwa u vha mvuledzi dza
vhatshu. Vhenda a vho ngo laiwa u tshipa musadzi
kana musidzana ndilani u nga ri tshi zwi wana
kha dzirwe tshakha. A itaho zwenegwo ndi
mpengo fhedzi. Venda na namusi u tshipa
muthu ndilani zwi a ila.

Two dzhenaha zwinis nga u fa
ha thondo.

Vhana a vha thetshelesi vhabebi. U tewa
u tamlala zwithu. Vhuravhu ~~u~~^{ne} u tshinga
ha vhananyana zwo no dzhenha Venda.
Malwadze a ne a si divhiwe, o no vha
hone. Vhupombwe vhu a hulela.
Kale Venda a lo ngo divha u taha.
Mukwasha zwi u fji ha tsha edela e
ethe ha vho-makhulu, u lala na
musidzana. Ndi tshivenda naa? A si
tshona. Ndi zwithu zwine vha guda kha
tshakha dza nnda. U kokodza mivhili a
si tshona tshivenda. Vhakwerho vha thavha
ya Luonde khamusi vho zwi doba kha
mabuswumane, — vharwana. U kwerva, —
na vhakwerho. A si zwa Venda.

U imba; — u ruba murunduni; — a
si ngoma ya Venda. Muvenda u a ila
ha ngo vhuva a ruba.

Ha mphephu zwo thoma nga makhado
we a zwi doba kha vho-malume ewe
muvudzi. Ri do zwi talusa ndila dzayo.
Ha mphephuli ndi vhana vha tshikalange
Ha tshivhase ndi tshipako.

End § (22)

rdtu wya) in tkjs ma
tr b p, sh ph a o. k ma